

выбора приемов перевода данных единиц их функциональной и лингвостилистической спецификой.

Ключевые слова: пословицы/поговорки, художественной дискурс, перевод, псевдопословичный эквивалент, частичный пословичный эквивалент.

Melnyk A., undergraduate student,
Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv

SPECIFIC ASPECTS OF REPRODUCING PROVERBS IN THE TRANSLATIONS OF CHILDREN'S LITERATURE (BASED UPON THE NOVEL "THE HORSE AND HIS BOY" BY C. S. LEWIS AND ITS UKRAINIAN VERSIONS)

The subject of this article is the translation of proverbs in the texts of children's literature, particularly the dependence of the choice of approaches to their translation on the functional and linguostylistic specificity of these units.

Key words: proverbs, fictional discourse, translation, pseudo-proverbial equivalent, partial proverbial equivalent.

УДК 811.124'2

Милик О.В., викл.,
Львівський національний медичний університет
Імені Данила Галицького

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ "ЗДОРОВ'Я" В ЛАТИНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

У статті розглядаються особливості вербалізації концепту ЗДОРОВ'Я в паремійних одиницях латинської мови, визначаються різнорівневі репрезентанти мовної об'єктивізації концепту та його культурно-специфічні характеристики.

Ключові слова: концепт ЗДОРОВ'Я, лінгвокультурологія, лінгвокогнітологія, латинська мова, паремії.

Сучасна лінгвістика характеризується посиленою увагою вчених до лінгвокультурологічних студій та досліджень культурних концептів як виразників національної культури та етноментальності. Мовна маніфестація універсальних категорій культури дозволяє виявити їх дистинктивні ознаки та аксіологічні характеристики в конкретній лінгвокультурі [Степанов 2007;

Воркачев 2005; Карасик 2002; Маслова 2011]. Уявлення про здоров'я належать до глибинних основ імпліцитної системи цінностей, яка визначає етос людських колективів, осмислення сутності людини та її суспільного й індивідуального буття. У культурі Стародавнього Риму досліджуваний концепт становив одну з найважливіших ментальних, етичних та світоглядних цінностей [Немировский 1964; Утченко 1969, 128].

Європейська культура є спадкоємицею античної греко-римської цивілізації. Світогляд сучасної цивілізованої людини включає концептосфери, які базуються на класичних мовах [Звонська 2010, 36]. Системний аналіз одного з домінуючих у світовій культурі концептів – концепту ЗДОРОВ'Я дає можливість розкрити внутрішній світ античної людини найбільш повно. Цей концепт розкриває інтеграцію цінностей римського суспільства лінгвальними засобами, а також заторкує сферу особистісного індивідуального буття. Відтак, аналіз особливостей лінгвальної репрезентації концепту ЗДОРОВ'Я на матеріалі латинської мови набуває особливої **актуальності**, оскільки дозволяє визначити специфіку розуміння стародавніми римлянами досліджуваного концепту, окреслити особливості їх внутрішнього світу та культури, етноспецифічні риси їх ментальності та біоетики.

Мета нашого дослідження – визначити специфіку мовної об'єктивації концепту ЗДОРОВ'Я в латинських пареміях.

Об'єктом дослідження стали лексичні одиниці вербалізації концепту ЗДОРОВ'Я в латинській мові. **Предметом** дослідження є семантичні особливості вербальної репрезентації концепту ЗДОРОВ'Я в латинському паремійному дискурсі.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше у лінгвокогнітивному та лінгвокультурологічному аспекті досліджується змістове наповнення концепту ЗДОРОВ'Я, об'єктивоване лінгвальними засобами в латинських пареміях за текстами римської літератури.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. Матеріал, що розглядається у статті, є складовою частиною комплексного дослідження концепту ЗДОРОВ'Я в латинській мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиріч у лінгвокультурології та лінгвокогнітології з'явилося чимало досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців,

присвячених різним поняттям концептосфери на матеріалі сучасних мов [Волков 2008; Климонова 2007; Туленинова 2008]. Проте концепт ЗДОРОВ'Я як унікальне явище давньоримського лінгвокультурного простору не був об'єктом лінгвістичних досліджень. Метод опису концепту, запропонований Р.М. Фрумкіною, передбачає виокремлення ядра і периферії концепту [Маслова 2011, 58]. Ядром є словникові значення лексеми; саме матеріали тлумачних словників допомагають якнайповніше розкрити зміст концепту. Периферією виступають суб'єктивний досвід, прагматичні складники лексеми, конотації та асоціації. Принцип аксіологічної маркованості концептів може бути доведений, зокрема, за допомогою дослідження фразеологічних одиниць, оскільки концепт має в своїй основі оціннісні характеристики і формується у процесі морально-ціннісної концептуалізації дійсності. Найдавніші європейські прислів'я та приказки виникли в античній Греції, де вони називалися *παροιμία*, звідки й походить сучасний термін "паремія". Паремії античних греків широко запозичалися римлянами (тому й дійшли до нас в більшості своїй в латинізованій формі); розвиток та удосконалення паремій в Римі були зумовлені тим, що латинська мова з характерною для неї лапідарністю у вираженні думок прислужилася для створення блискучих сентенцій і афоризмів [Звонська 2010, 36].

Наукові результати. Словники латинської мови подають кілька номенів на позначення концепту ЗДОРОВ'Я, зокрема *valetudo*, *sanus*, *salus* та похідні від них [Дворецкий 1976]. Проаналізуємо зміст поняття "*valetudo*" на прикладі окремих сентенцій. Широко використовувався у латинській прозі та поезії (Ціцерон, Квінтіліан, Овідій) вислів *Facile omnes, cum valemus, recta consilia aegrotis damus* "Коли ми здорові, ми легко даємо поради хворим". Опозиція *valemus / aegrotis* вказує на пряме значення кореня *vale-* "фізичне здоров'я". Однак, це лише одне із значень цього слова. Розглянемо інші паремії і простежимо семантичний діапазон цього поняття.

Bona valetudo melior est quam maximae divitiae "Хороше здоров'я краще найбільшого багатства". *Valetudo bonum optimum*. "Здоров'я – найбільше із благ". У цих сентенціях "*valetudo*" позначає "фізичне здоров'я", яке у матриці оцінно-ціннісної картини світу давніх римлян вважається найбільшою цінністю для людини [Грималь 2008, 94].

Особливої уваги заслуговують форми привітання та прощання *Bene valete* "Будьте здорові", *Vale!* "Будь здоров! Прощай!" *Vale et*

те ата "Будь здоров і люби мене". У цих висловах "valetudo" навряд чи обмежується побажанням просто здоров'я. Очевидно, тут цей іменник має значно ширшу семантику і позначає побажання людині всього хорошого, добра, успіхів, тобто реалізується через поняття "благо". З іншого боку, ці фрази виступають на захист думки про те, що "здоров'я" для стародавніх римлян було одним із найбільших благ і поняття "блага" було невід'ємним від "здоров'я", що засвідчує інтеграцію соціоетичних та індивідуальних цінностей лінгвальними засобами.

Отже, valetudo має значення "здоров'я", а у формах прощання та привітання асимілюється зі значенням "блага", "добра"; можна порівняти з українськими відповідними формулами "здрастуй", "будь здоров".

Репрезентацію концепту здоров'я як найвищого блага зустрічаємо у понятті salus. Як показує контекстний аналіз, salus лише зрідка називає фізичне здоров'я (як відсутність тілесних хвороб): *ad salutem reducere* (Ціцерон) "вилікувати", *salutis custos* (Квінтіліан) "особистий лікар". Здебільшого це поняття влітається в концептосферу БЛАГА.

Як вказують тлумачні словники, БЛАГО – те, що дає достаток, благополуччя, задовольняє потреби, те, що заключає в собі певний позитивний смисл [Новий 2008, 111]. В етиці благо інтерпретують як синонім добра, щастя, благополуччя: все хороше, що приносить щастя, благополуччя, користь, заключає в собі певний позитивний смисл, має цінність для людини (опозиція – зло) [Словарь 1981, 145]. У філософії БЛАГО означає поняття, що позначає дещо позитивне для тілесного і духовного розвитку людини, цінне для задоволення його потреб; розрізняють тілесні та духовні блага [Зорин 2002, 20]. БЛАГО – одна із основних аксіологічних категорій, яка позначала факти задоволення споконвічних потреб, очікувань, бажань людей за умови поєднання їхніх прагнень і зусиль [Кемеров 1998].

Аналогічну семантику зберігає етимологічно-споріднене дієслово; у контексті вислову *Ave Caesar, imperator, morituri te salutant* (Светоній) "Аве, Цезарю, ті, хто йдуть на смерть, вітають тебе" salutant означає "радіють тобі, бажають тобі добра, слави, величі".

Salus populi suprema lex "Благо народу – найвищий закон" (Сіс. Leg. III, 3, 8) та перифраз *Salus patriae suprema lex* "Благо вітчизни – найвищий закон". У цих двох сентенціях семантика salus

виходить далеко за межі "здоров'я" і позначає, очевидно, "благо", "добро" народу, якому у суспільній свідомості стародавніх римлян підпорядковувалися на лише особисті інтереси кожного громадянина, а навіть і саме життя.

Verum est, quod pro salute fit mendacium "Брехня заради спасіння рівноцінна правді" (Syr.) *Salutis gratia* "Для безпеки". У цих пареміях лексеми *salus, salvo* репрезентуються також через поняття "благо", яке стосується спасіння, миру, спокою, уникнення невдач та негараздів. Ще одне семантичне наповнення поняття "*salus*", яке відповідає українському "порятунок" виступає у сентенціях *Dixi et salvavi animam meam*. "Я сказав і врятував свою душу" (полегшив, надав благо своїй душі); *Una salus victis nullam sperare salutem*. "Єдиний порятунок для переможених – не сподіватися на порятунок" (Ver.); *In legibus salus* "У законі порятунок (благо)". Проте у всіх цих випадках сема *salus* "порятунок" реалізується через більш широкий концепт "благо".

В офіційних формах звернення – *Salve!* "Здрастуй!", *Omnes salvos volo* "Бажаю всім здоров'я (блага)" – *salv-* означає не лише побажання фізичного здоров'я, а й блага, добра, хорошого настрою. *Ut salutas, ita salutaberis* "Як ти вітаєшся, так і тебе привітають". Як ставишся до людей, так і до тебе ставитимуться.

Дистинктивні лексико-граматичні характеристики можна продемонструвати на прикладі етимологічно споріднених слів із переважаючою семантикою: користі для здоров'я, цілющості (*salutare, salutaris*); привітання і привітальних візитів (*salutatio, saluator, saluto*); спасіння (*salutifer, salutiger, salvator*).

Семантика *salus* може перетинатися з лексичним полем концепту "спокій", не квієтичного наповнення, а антитетичного до понять турботи, лиха, нещастя, душевних потрясінь. Наприклад у вислові *Nulla salus bello* (Вергілій) "Немає спокою у війні".

Отже, *salus*, а також похідні від нього *salvus*, відповідає українському поняттю "благо", яке репрезентується у латинській мові через семи: спокій, вдовolenість життям, спасіння, безпека, порятунок, привітання. Привітання, очевидно, інтерпретується перш за все як побажання блага. *Salus* – це благо, яке не зводиться до матеріальних статків чи фізичного задоволення; *Salus* варто інтерпретувати як душевне благо, душевний комфорт, спокій, особиста недоторканність, честь, свобода пересування, свобода дій, фізичне благополуччя, відсутність зовнішньої загрози, яка порушує

душевну гармонію. Недарма, на одній з вершин Квіриналу знаходився державний храм богині здоров'я і благополуччя *Salus*.

Зате сема фізичного здоров'я у лексеми *salus* є маргінальною й інтерпретується як відсутність загрози душевній гармонії та фізичному стану та існуванню людини. Однак, це не пряма загроза фізичному існуванню, а скоріше за все переживання людини через загрозу фізичних пошкоджень та існуванню через призму інстинкту самозбереження.

Повна десемантизація поняття "*salus*" зустрічається у вислові *salutem impreceris* (Ap.) – будь здоров! (вигук під час чхання).

Семантика слова "*sanus*" зрозуміла і легко інтерпретується на паремійному матеріалі. Поняття "*sanus*" репрезентує сему "здоровий"; часто вживається в опозиції "здоровий фізично" / "здоровий душевно".

Etiam sanato vulnere cicatrix manet "Навіть ті рани, які загоїлися залишають рубці". Паремію варто сприймати як у прямому значенні (рани залишають рубці), так і в переносному – душевні образи, душевний біль залишають свої сліди.

Insanus omnis furere credit "Божевільний вважає, що всі інші – безумні". Антитеза *insanus – furere* дає підстави розуміти поняття *insanus* як нездоровий душевно, подібна семантика інтерпретується у поєднанні цього слова з іменниками *cupiditas* (Cic.); *amores* (Hor.); *gaudium* (Aug.). *Mens sana in corpore sano* "У здоровому тілі здоровий дух". Вислів з X сатири Ювенала (60–127 рр. н.е.), де повний контекст звучить; "Треба молити (богів), щоб дух був здоровий у тілі здоровому". У сучасній мові цей вислів змінив первісну евентуальну конотацію і вживається стрверджувально, коли йдеться про гармонійний фізичний і духовний розвиток людини.

Ulcera animi sananda magis, quam corporis "Душевні рани лікуються важче тілесних". Антитези у двох попередніх пареміях підтверджує вживання прикметника *sanus* у значенні здоровий фізично і душевно. *Nullus amor est sanabilis herbis* "Немає ліків від кохання". Прикметник *sanabilis* вживається у значенні той, який запобігає мукам, стражданням душевним, але які проявляються й на соматичному рівні.

Дієслово *sano* вживається у значенні "лікувати,виліковувати, одужувати", семантика іменника *sanitas* цілком зрозуміла за відповідним значенням латинізму "санация": *Pars sanitatis velle sanari fuit* "Бажання видужати – частина видужання"; *Quae*

medicamenta non sanat, ferrum sanat; quae ferrum non sanat, ignis sanat. Quae vero ignis non sanat, insanabilia reputari oportet "Що не виліковують ліки, те лікує залізо, що залізо не виліковує, те лікує вогонь, що навіть вогонь не виліковує, те слід визнати невиліковним" (Hipp.); Medicus curat, natura sanat "Лікар лікує, природа зцілює". У цих сентенціях дієслово sano має пряме значення лікувати, зцілювати (транзитивне вживання дієслова), одужувати (нетранзитивне вживання).

Отже, лексема Sanus має семантику "здоровий", як фізично, так і душевно, sano – лікувати, зцілювати, заживляти, видужувати. Сема фізичного здоров'я переноситься на душевне здоров'я (mens sana, ulcera animi), часто sanus вживається як ознака фізичного і душевного здоров'я, яке має однакову вербалізацію в латинській мові.

Таким чином, аналіз паремійного матеріалу дав можливість визначити, що концепт ЗДОРОВ'Я у давніх римлян посідає важливе місце в концептосфері та має складну структуру і тісно переплітається з концептом БЛАГО як найвищою людською цінністю. Поняття фізичного і душевного здоров'я є синкретичними: вони мають спільну вербалізацію. Концепт ЗДОРОВ'Я лінгвокультурно суміжний з "благом", актуалізується спільними лінгвальними засобами. Розглянуті лексеми, які вербалізують концепт ЗДОРОВ'Я в латинських пареміях, мають великий рівень словотвірної розробленості та різні репрезентують референтні ситуації. "Sanus" є центральним у пареміях номеном на позначення здоров'я; цьому слову не властиві інші значення. Номен "valetudo" має периферійні семи, які співвідносять це поняття з благом. Крайньою периферією є номен "salus", яке має сему "благо": "спокій, вдоволеність життям, спасіння, безпека, порятунк". У цілому, образну складову концепту складають концептуальні метафори "благо", "спасіння", "спокій". Концепт ЗДОРОВ'Я має виняткову значущість у системі римського культурного простору та відображає спосіб і логіку мислення античних римлян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волков В.В., Волкова Н.В. Концепт "здоровье": лингвистические механизмы самовосприятия / В.В. Волков, Н.В. Волкова. – Вестник ТвГУ. – Серия: Филология (12). – 2008. – С. 93-98.
2. Воркачев С.Г. Вариативные и ассоциативные свойства телеономных лингвоконцептов. Монография / С.Г. Воркачев – Волгоград: Парадигма, 2005. – 214 с.

3. *Дворецкий И.Х.* Латинско-русский словарь / И.Х.Дворецкий. – Изд. 2-е, переработ. И доп. – М.: Русский язык, 1976. –
4. *Звонська Л.Л.* Афористика класичних мов та новоєвропейські мови // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К., 2010. – Вип. 24. – С. 35- 44.
5. *Зорин В.* Евразийская мудрость от А до Я: толковый словарь / В. Зорин. – Алматы: "Создік-Словарь", 2002. – 204 с.
6. *Карасик В.И.* О категориях лингвокультурологии // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности: Сб. науч. тр. / В.И.Карасик. – Волгоград: Перемена, 2001. – С. 3-16.
7. *Карасик В.И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И.Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
8. *Климонова Е.С.* Концепт здоровье в философском дискурсе // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация / Е.С.Климонова. – Воронеж, 2007. – №2-2. – С. 136-142.
9. *Корнеев А.* 3000 латинских крылатых выражений / А. Корнеев. – Донецк: ООО "ПФК "БАО", 2011, - 304 с.
10. *Кемеров В.* Философская энциклопедия / В. Кемеров. – М.: "Панпринт", 1998. – 453 с.
11. *Маслова В.А.* Введение в когнитивную лингвистику: Учеб. пособие / В.А. Маслова. – 5-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2011. – 296.
12. *Маслова В.А.* Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А.Маслова . – М.: Издательский центр "Академия", 2001. – 208 с.
13. *Немировский А.* Идеология и культура раннего Рима / А.И.Немировский. – Воронеж: ВГУ, 1964. – 277 с.
14. *Новий тлумачний словник української мови* / Укл. В.Яременко, О.Сліпушко. – В 3-х тт. – К., 2008.
15. *Словарь по этике* / Под. ред. И.С.Кона. – 4-е изд. – СПб-М: Политиздат, 1981. – 430 с.
16. *Степанов Ю.С.* Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Ю.С.Степанов. – М.: Языки славянских культур, 2007. – 248 с.
17. *Туленинова Л. В.* Концепты "здоровье" и "болезнь" в английской и русской лингвокультурах: Дис. . канд. филол. наук : 10.02.20 / Туленинова, Лариса Владимировна — 10.02.20 — Волгоград, 2008. – 248 с.
18. *Утченко С.Л.* Древний Рим. События, Люди, Идеи / С.Л.Утченко. – М.: Наука, 1969. – 324 с.

19. *Грималь П.* Цивілізація Древнього Рима / П'єр Грималь; пер. с франц. И.Эльфонд. – Екатеринбург: У-Фактория; М.: АСТ МОСКВА, 2008. – 512 с.

Стаття надійшла до редакції 16.04.13.

Мылык О.В., препод.,
Львовский национальный медицинский университет
имени Даниила Галицкого

**ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА "ЗДОРОВЬЕ"
В ЛАТИНСКИХ ПАРЕМИЯХ**

В статье рассматриваются особенности вербализации концепта ЗДОРОВЬЕ в паремийных единицах латинского языка, определяются разноуровневые репрезентанты языковой объективации концепта и его культурно-специфические характеристики

Ключевые слова: *концепт ЗДОРОВЬЕ, лингвокультурология, лингвокогнитология, латинский язык, паремии.*

Mylyk O., teacher
Danylo Halytsky Lviv National Medical University

**VERBALIZATION OF THE CONCEPT "HEALTH" IN LATIN
PROVERBS**

The article examines the features of the verbalization of the concept HEALTH in paremical units of Latin language, defines representatives of the different levels of linguistic objectification for the concept and its cultural-specific characteristics.

Keywords: *concept HEALTH, linguoculturology, linguo-cognitology, Latin, paremics.*

УДК 811.124'05:81'36

Миронівська Т., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ЛАТИНСЬКОМОВНОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО
ЛИСТУВАННЯ
(НА МАТЕРІАЛІ ЛИСТІВ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО)**

Статтю присвячено дослідженню лексико-семантичних особливостей тексту латинськомовних дипломатичних листів